

קישוטים בסגנון בארוק - ביצוע

במוסיקת בארוק, נהגו מלחינים רבים לכתוב את קו המלודיה הבסיסי, ולפתח אותו בעזרת קישוטים. למרות יופיו של הקו הבסיסי, נגינת היצירה ללא הקישוטים יכולה להיות משעממת וחסרה, ולכן חשוב לבצע אותם. באותה תקופה, כשהמלחין היה לרוב גם המנצח, לא היתה בעיה לכתוב קישוטים אלו בסימנים (דבר שחסך עבודה ודין למלחין), מפני שהיתה אז שפה משותפת, ולמלחין היתה האפשרות לומר למבצע במקום למה הוא התכוון בסימון. לעומת זאת, קיימת בימינו השאלה איך לבצע את אותם קישוטים, וקיימות דעות ואסכולות רבות בנושא.

קודם כל, אני מאמין שעל המבצע להבדיל בין שני סוגי קישוטים - הקישוטים הסטנדרטים, המסומנים או לא, כגון טרילים, אפוג'טורות, מורדנט וכו'. הסוג השני הוא קישוט "חופשי", פיתוח של הקו המלודי על ידי המבצע. בתקופת הבארוק, מוסיקאים נמדדו בין היתר על פי יכולתם לפתח את המלודיה הכתובה ולהפוך אותה ליפה יותר, מרגשת יותר. מאמר זה אינו עוסק כלל בקישוט חופשי מסוג זה. לפני שהמבצע מתחיל לחשוב על קישוט חופשי, עליו קודם כל לדעת לבצע את הקישוטים כראוי, או לא תהיה משמעות לניסיונותיו להמציא פיתוחים חדשים.

ברצוני גם להעיר, שקודם למידת הקישוטים בפרק מסויים, על המבצע להיות מסוגל לבצע את הפרק ללא הקישוטים בצורה מוסיקלית ומשכנעת דיו. עליו להבין את רוח הפרק. כל קישוט שינגן צריך להעצים רוח זו, לא לנגוד אותה. להלן רשימת קישוטים עיקריים ודרך ביצועם:

אפוג'טורה - Appoggiatura (Ger: Vorschlag)

בא מן הפועל האיטלקי Appoggiare, שמשמעו "להשען". האפוג'טורה היא צליל מוסף, לרוב דיסוננטי, המנוגן על הביט וקשור בקשת לצליל הראשי (הצליל עליו מוסף הקישוט). האפוג'טורה מוסיפה מתח הרמוני מאוד משמעותי, ולאורכה יש חשיבות עליונה.

אורכה של אפוג'טורה נע מקצר לארוך מאוד. ככל שהיא יותר ארוכה, כך גדלה השפעתה על ההרמוניה. לאורך הבארוק, התארכה האפוג'טורה והתפתחה נורמה מסוימת לגבי ביצועה. בשנת 1752 מנסח קואנץ את החוקים הבאים:

אורכה של הפוג'טורה הוא חצי מאורך תו רגיל, או $2/3$ מאורך תו מנוקד. במקצב משלוש מורכב, הראשון מבין שני תוים קשורים בקשת [ראה איור מס' 1]. לפני עצירה, האפוג'טורה לוקחת את כל אורך הצליל הראשי, שאותו מנגנים בתוך ההפסקה.¹

חוקים אלו אכן יכולים להיות לעזרו של המבצע, אך יש לזכור שאינם חוקי ברזל. יש לזכור שקואנץ כתב אותם בסוף תקופת הבארוק, ולכן לא ניתן להחיל אותם על כל הבארוק. על המבצע להימנע מלנגן את כל האפוג'טורות באופן כה מדויק, ולשמור על חופשיות קצבית מסוימת.

הערה: כאשר מנגנים אפוג'טורה ארוכה, יש להיזהר ולשים לב שלא ייוצר דיסוננס לא רצוי עם קו הבאס.

1. Johann J. Quantz, "On Playing the Flute"

ILLUSTRATION 1

Appoggiatura (According to Quantz)

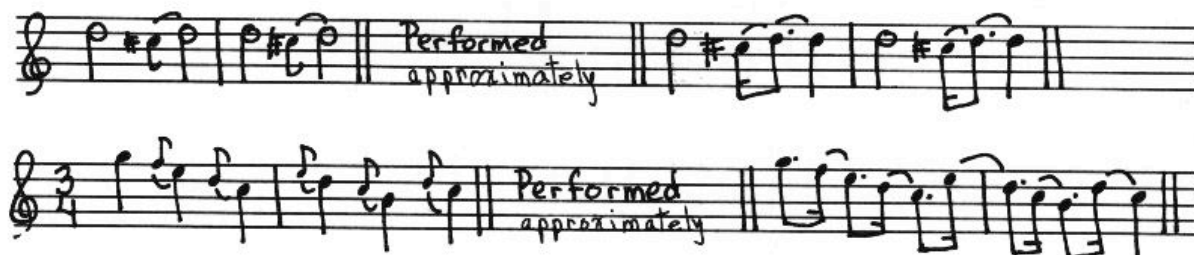
וריאציות

אפוג'טורה קצרה: זוהי אפוג'טורה שמטרתה היא יותר קישוט המלודיה מאשר יצירת מתח הרמוני. כשמה כן היא - קצרה. קארל פיליפ עמנואל באך כותב על מקומות בהם היא רצויה: לפני תוים מהירים, לפני תו ארוך כאשר יש עליו חזרה, בסינקופה, וכאשר האפוג'טורה ממלאת מרווח של טרצה.²

אפוג'טורה עוברת: אפוג'טורה זו, שלא כמו האחרות, מנוגנת בין הביטים. ניתן לבצע אותה ללא דגש, עם קשת לצליל הקודם לה, או עם דגש וקשת לצליל הבא אחריה. היא מאוד שיחה ביצרות בסגנון צרפתי. [ראה איור מס' 2]

ILLUSTRATION 2

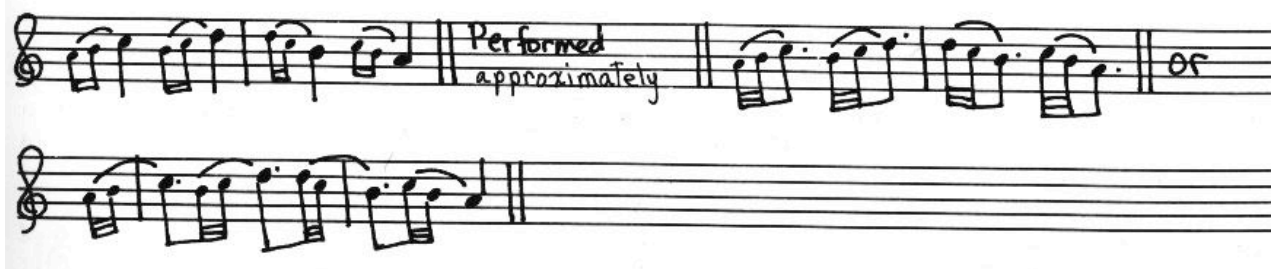
Short and Passing Appoggiaturas

Slide (Ger: Schliefer)

ה"חלקה" היא תבנית דיאטונית בעלת שלושה צלילים. היא עולה או יורדת בקשת לתו הראש. ניתן לנגן אותה בשתי דרכים. לפני הביט, היא יוצרת אפקט חלק, עדין, חינני, המאוד מתאים לקטעים איטיים ורגשניים. מנוגנת על הביט, היא מוסיפה קצביות, מוסיפה "פאנץ'" לקטעים מהירים. [ראה איור מס' 3]

ILLUSTRATION 3 Slide

טרילים

טרילים משמשים שתי מטרות עיקריות: קישוט מלודי או העצמת מתח הרמוני. כמובן, טריל מלודי יזכה לטיפול פחות קפדני מאשר טריל הרמוני. בתחילת הבארוק היה חופש ביצוע בענין הטריל המלודי, אך לקראת אמצע הבארוק כבר היה נהוג להתחיל אותו מלמעלה.

טריל הרמוני נמצא לרוב במשפט קדנציאלי והינו קרוב מאוד מבחינה רעיונית לאפוג'טורה. הוא מתחיל על האפוג'טורה (מנוגנת על הביט), כתובה או לא, ויכול להסתיים באחת משתי דרכים. הסיום הראשון הוא ה-Nachschlag, שבו מגיעים לצליל המטרה ברצף דיאטוני של טרצה עולה או יורד. האופציה השנייה היא הקדמה של צליל המטרה, לרוב מנוקדת. הקדמה זו יכולה להיות או מחוברת בקשת לצליל לפניה או לא, לפי בחירה.

יש לזכור שאפילו אם הסיומת אינה כתובה, יש לבצע אותה. במקרים מעטים, יבחר המבצע לא לסיים את הטריל מסיבה כלשהי. [ראה איור מס' 4']

מהירות הטריל נתונה לדיונים בלתי פוסקים. קואנץ ממליץ לבצע את הטריל במהירות אחידה, אך קופרן מציין שמהירותו של טריל אמורה להתגבר. אני מאמין שזהו עניין של סגנון. כמו שכתבתי בתחילת המאמר, כל קישוט צריך להעצים את רוח הפרק, לא לנגוד אותה. על כן לא נבחר בטריל מהיר וקבוע בפרק איטי ורגשני. מאותה סיבה גם לא נבחר בטריל איטי שמתגבר לאט לאט באמצע ג'יג. על המבצע לדעת להתאים את הטריל למוסיקה.

ILLUSTRATION 4 — Trill

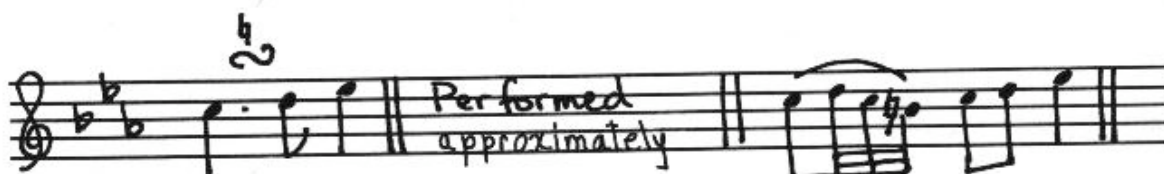

מורדנט - Mordant

מן הפועל Mordre בצרפתית, שמשמעו "לנשוך". המורדנט הוא אלטרציה של הצליל עם הטון/חצי-טון מתחתיו. את הקישוט הזה יש לנגן על הביט, ואינו ממש משנה את ההרמוניה, אלא מוסיף חדות קצבית מסוימת, ברק. [ראה איור מס' 5']

ILLUSTRATION 5 — Mordent**Turn - (Ger: Halbzirkel)**

הקישוט האחרון בו אדון הוא ה"סיבוב", המקיף את הצליל הראשי ממעלה ומטה, כאשר כל הצלילים מחוברים בקשת. ניתן לנגן אותו על הביט או לפניו. לפני הביט, הוא מקבל משמעות יותר מלודית, ועל הביט הוא יוצר מתח הרמוני משמעותי מאוד. את הקישוט הזה יש לנגן בחופשיות, מבלי לשמור על קצב אחיד ומדויק. [ראה איור מס' 6]

ILLUSTRATION 6 — Turn

לשימושכם, הוספתי כאן את טבלת הקישוטים כפי שנכתבה על ידי יוהן סבסטיאן באך, בעמוד הבא.

Sources:

- [1] Rebecca Schalk Nagel, "Baroque Ornamentation: An Introduction"
- [2] Ronald Roseman, "Baroque Ornamentation"
- [3] Leon Goossens, "The Oboe"
- [4] Larousse De La Musique, "Music Baroque"
- [5] Johan J. Quantz, "On Playing The Flute"
- [6] C.P.E. Bach, "Essay on the True Art of Playing Keyboard instruments"

